

2023

C. Ganait

1	2	3	4

Vélemény.
100+ évnyi
libertáriu
publicisztika
Romániában

Már megjelent:

A Pagine Libere (Szabad Oldalak) egy liberter szerkesztői kollektíva.

Egy nem hivatalos, antiautoriter kollektíva vagyunk, és a szolidaritás, a kölcsönös segítségnyújtás és az egyenlőség elvei vezérnek bennünket.

Célunk, hogy kiadványokat (könyveket, pamfleteket, zine-eket stb.) kínáljunk helyi (román, magyar) vagy nemzetközi (angol, francia stb.) nyelveken, azzal a céllal, hogy népszerűsítsük és inspiráljuk a jelenlegi rendszerrel szembeni alternatív elképzeléseket és gyakorlatokat.

A liberter hagyományt mindig is a röpiratok, könyvek, kiáltványok stb. szabad, korlátok nélküli terjedése jellemezte. E hagyományt követve az általunk kiadott anyagokat bárki felhasználhatja, átdolgozhatja vagy módosíthatja, aki csak akarja, de nem kereskedelmi céllal. Amennyire lehetséges, kérjük, hogy aki az általunk kiadott anyagokat vagy azok egy részét felhasználja, adja meg a forrást.

A Szabad Oldalak kollektíva tisztában van a fizikai könyvek ökológiai hatásával, ezért emlékeztetünk arra, hogy:

Oszd meg

a könyveid szeretteiddel a családból vagy a közösségből.

Ajándékozd el

a könyveket, amelyekre már nincs szükséged.

Ne dobd el

soha a könyveket, még akkor sem, ha megrongálódtak. Valaki másnak örömet okozhatnak.

Javítsd meg

Keríts időt, hogy javítsd egy könyvet és adj esélyt, hogy másokhoz eljusson.

Csak azt vedd meg, amire szükséged van

Ne vásárolj könyveket disznak. Azt vedd meg, ami tényleg érdekel.

Az ANARHIVA célja, hogy összegyűjtse és dokumentálja az anarchista eszmék romániai terjedésének és terjedésének kevésbé ismert történetét a 19. századtól napjainkig.

pagini-libere.ro | editurapaginilibere@protonmail.com

[instagram.com/paginilibere](https://www.instagram.com/paginilibere) | [facebook.com/editurapaginilibere](https://www.facebook.com/editurapaginilibere)

anarhiva.com | anarhivaa@gmail.com

[instagram.com/anarhivaro](https://www.instagram.com/anarhivaro) | [facebook.com/anarhivaro](https://www.facebook.com/anarhivaro)

- Életkor, rassz, osztály és nem: Nők újradefiniálják a különbséget
- *bell hooks* – Feminista politika
 - Megérteni a patriarchátust
- *C. Ganait* – Vélemény: 100+ évnyi libertárius publicisztika Romániában
- *Carmen Gheorghe* – Fejünkbe húzzuk a szoknyáinkat a roma feminizmusért
- *Carolina Vozian* – Könyv, kégli, kéreg, kuckó, kvartély
- *CrtimethInc.* – Az én mint Másik. Reflexiók az öngondoskodásról
- *David Graeber* – Közös remény
 - Te anarchista vagy? A válasz meglephet!
- *Georgiana Aldessa Lincan* – A fehér privilégium felhasználása a társadalmi igazságosságért folytatott harcban
- *Giorgio Agamben* – Az ellenőrző államtól a destituáló hatalom praxisáig
- Határokon átvívelő feminista manifesztum
- *Két Düsznómia* – A személyes egyben politikai – javaslatok baloldali aktivista körökben alkalmazható jó gyakorlatokra
- *Kimberlé Crenshaw* – Az interszekcionalitás sürgőssége
- *Murray Bookchin* – Libertárius municipalizmus
- *Oana Dorobanțiu* – Szövetségesség és performativitás: mit jelent szövetségesnek lenni?
- *Poór Péter* – Liberter pedagógia Spanyolországban (1868-1939)
- *Robin Pajtás Szabadiskolája* – Paulo Freire és „Az elnyomott pedagógiája”
- *Sam Dolgoff* – Autonómia és föderalizmus
- *The Ongoing Collective* – Anarchafeminista Manifesztum 1.0
- *Vincze Enikő* – Küzdelmek a társadalmi reprodukció terén világvárvány idején: Lakhatási igazságosság Romániában

III. Angolul

- *Adina Marincea* – This is NOT a love story! LoveKills, punk and the first 20 years of anarcha-feminism in Romania
- *Cosmin Koszor-Codrea* – Science popularization and Romanian anarchism in the nineteenth century
- *Cristian-Dan Grecu* – Csipike, the Communist Pipsqueak

- *Martin Veith* – War against war
- *Mechel Stanger* – The memoirs of an anarchist from Romania
- *M.E.K.A.N.* – Ecstasy in the time of cholera
- *Nimeni nu e ilegal* – Together against borders, states and wars
- *Vlad Brătuleanu* – A Brief History of Anarchism in Romania
- Essential Strike Manifesto for the 8th of March / A nélkülözhetetlen sztrájk március 8-i manifesztuma / Manifestul grevei esențiale de 8 martie

IV. Más nyelvek

- *A. Răvășel* – Petite histoire du mouvement libertaire roumain du XIX-ème siècle à présent
- *M.E.K.A.N.* – Ekstase in Zeiten der Cholera
- *Veda Popovici* – La Police assassine ! Pratiques et principes pour une solidarité féministe contre la répression.

KÖNYVEK:

I. Románul

- *Nicolas Trifon*: un parcurs libertar internaționalist – interviuri
- *Iuliu Neagu-Negulescu* – Arimania
- *Mihail Bakunin* – Dumnezeu și Statul
- *Mihail Bakunin* – Federalism, socialism și antiteologism & Catehism revoluționar
- *Precum furtonile* – colecție de poezii queer
- *Henry David Thoreau* – Walden sau viața-n pădure (o ediție ilustrată)
- *Murray Bookchin* – Să ne amintim de Spania

Már megjelent:

BROSÚRÁK:

I. Románul

- A. Răvășel – Mircea Rosetti
- Adina Marincea – Asta (nu) e o poveste de dragoste! LoveKills, punk și primii 20 de ani de anarha-feminism în România
- Adrian Tătăran – Panait Mușoiu (ed. I)
- Anarhie relațională, nu libertarianism! Mic ghid de re-imaginat relațiile noastre de zi cu zi
- Anarhismul și vechea mișcare socialistă
- Andie Nordgren – Anarhia relațională (introducere de hoșpancarusel)
- Anuarul Anarhivei 2020, 2021, 2022
- André Gorz – Ideologia socială a automobilului
- bell hooks – Să înțelegem patriarhatul
- C. Ganait – Anarhismul în Bucovina de Nord. O scurtă istorie (1925-1935); – Nestor Mahno în România (1921-22); – O părere: 100+ ani de publicistică libertară în România
- C.A.M. Anti-Exploatare – Scurt ghid de bune practici. Cum să ne facem viața mai ușoară și să reducem exploatarea când muncim împreună
- CCRI / EZLN – O declarație pentru viață și alte texte (2020-2021)
- Chiara Bottici – Anarhafeminism: către o antologie a transindividualului
- Colin Ward – Anarhismul ca teorie a organizării
- CrimethInc – Ucraina. Perspective anarhiste locale. Împotriva invaziei ruse; Vot vs. Acțiune Directă
- Cristian-Dan Grecu – Csipike, piticul comunist
- Cum să organizezi un grup de Cruce Neagră Anarhistă. Un ghid practic
- David Graeber – Ești un anarhist? Răspunsul te-ar putea surprinde!
– Noii anarhiști
– Speranța în comun
- Dennis Fox – Anarhism și psihologie
- Necunoscut – Slogane din mai 68
- Emma Goldman – Căsătorie și iubire
– Gelozia: cauze și posibile remedii
– Nu există Comunism în URSS
- Errico Malatesta – Anarhia
- Giorgio Agamben – De la un stat al controlului către

- un praxis al puterii destituente
- Institutul pentru Studii Anarhiste – Genul
- Ionuț-Valentin Cucu – Kurzii, între naționalism identitar și federalism libertar
- Lucy Parsons – Principiile anarhiei
- Martin Veith – Neobosit! Iuliu Neagu-Negulescu – Răsboi răsboiului
- Mary Nardini Gang – Către cea mai queer dintre insurecții
- Mechel Stanger – Amintirile unui anarhist din România
- M.E.K.A.N. – Demoni Dansatori: cugetări provizorii asupra mișcării free party siciliene
- Mihail Bakunin – Catehism revoluționar
- Murray Bookchin – Municipalismul libertar
– Revolta marinarilor din Kronstadt
- Nick Heath – O scurtă istorie a mișcării anarhiste bulgare
- Nimeni nu e ilegal – Împreună împotriva granițelor, statelor și războaielor!
- Panait Mușoiu: o scurtă biografie și câteva anexe literare (ed. II)
- Philip Richlin – 10 reguli pentru o societate non-violentă
- Piotr Kropotkin – Ordinea
- Robert Graham – Ideea generală a Revoluției la Proudhon
- Sub același acoperiș: Antologia revendicărilor și analizelor pentru dreptate locativă — o perspectivă intersecțională în contextul pandemiei COVID-19
- Suprerealism și anarhism
- Ucraina, vești de pe frontul libertar
- Veda Popovici – Poliția Ucide! Practici și principii pentru o solidaritate feministă anti-represiune
- Vlad Brătuleanu – Anarhismul în România

II. Magyarul

- A Combahee River Collective Nyilatkozata
- Adina Marincea – Ez (nem) egy szerelmi történet! LoveKills, punk és az anarhafeminizmus első húsz éve Romániában
- Angela Davis – Reformáljuk meg vagy számoljuk fel a börtönöket?
- Audre Lorde – A düh használatáról: a rasszizmusra válaszoló nők

Ebben a hónapban ünnepli működésének harmadik évét az *Anarhiva* kollektíva, és ugyanennyi éve, hogy elhatároztam, hogy valamelyest figyelmesebb (és egy kicsit szervezettebb) leszek a román nyelvterületen írt és lefordított szövegekkel kapcsolatban, a libertárius eszmék első megjelenéséig, a 19. század második feléig visszamenően.

Három év után ez a szervezettebb figyelem kezdi meghozni első gyümölcseit, amelyek inkább egyfajta magabiztosabban megfogalmazott vélemény szintjén vannak. Az előttünk álló hónapokban és években sokat kell még olvasni, felfedezni újra, megvitatni, gondolkodni és mérlegelni, amíg tényszerű bizonyosságokig el nem jutunk. De még az itt következő gondolatok sem fogalmazódtak volna meg a kedves elvtársaimmal és *barátaimmal* folytatott olvasások, (újra) felfedezések, viták, együtt-gondolkodások nélkül.

Néhány hete megjelent a *The Anarchist Library* weboldalának román nyelvű változata, pontosabban a *Biblioteca Anarhistă*. Ennek a digitális könyvtárnak az a célja, hogy egységes teret biztosítson a libertárius történelemmel, gyakorlattal, eszmékkel, irodalommal stb. kapcsolatos szövegek archiválásának. Az anyoldal, az angol változat több ezer szöveget tárol, a rövid megjegyzésektől és véleményektől kezdve a több száz oldalas könyvekig, és a projekt minden hónapban folyamatosan bővül. Az anyagok többféle digitális formátumban elérhetőek, kompatibilisek egyes e-readerekkel, sőt brosúra formátumban is letölthetőek nyomtatáshoz. Voltaképpen jelenleg a mai anarchista irodalom egyik legfontosabb forrása ez világszerte.

A román nyelvű oldalra több tucat eredeti vagy románra lefordított szöveg került már fel, különösen olyan kollektívák blogjairól, amelyek már nem

működnék, és ilyenkor fennáll a veszély, hogy eltűnnek az internetről. Mivel egy olyan digitális archívumról van szó, amelyet a kölcsönös segítségnyújtás, a kollektív részvétel és a (különösen az információs) nem hierarchikusság fogalmi köré építettek és fejlesztettek ki, fel szeretném hívni a figyelmet, hogy mindenki, akinek vannak olyan szövegei, amelyek a „Projektről” szóló leírásban megfogalmazottakkal kicsit is azonosulni tud, az oldal jobb felső sarkában található „+” szimbólum megnyomásával hozzájárulhat az archívumhoz. Van néhány mező, amit ki kell tölteni. Természetesen a kérdéses szöveget is hozzá kell adni, amelyet (mint bármely más szócikket) egy webes szövegszerkesztővel lehet szerkeszteni. Ha nem boldogulsz, fordulj bátran az „adminokhoz”. Ha nem jelent semmilyen kellemetlenséget a szöveg elküldése, akkor azt nagy valószínűséggel jóváhagyják az oldal adminisztrátorai. És persze mindenekelőtt ne felejtsetek el megnézni, hogy az adott szöveg nem-e került már fel az oldalra.

Fontos, hogy minél több eredeti vagy lefordított szöveget töltsünk fel, mivel ez az oldal hasznos eszköz lehet bárki számára, aki többet szeretne megtudni az anarchista gondolkodásról és gyakorlatról általában, vagy azok helyi megnyilvánulásairól.

Térjünk azonban vissza jelen szöveg témájához...

Az Anarhiva inkább kvalitatív munkája során felhalmozott tapasztalatai, valamint *az Anarchista Könyvtárban* elérhető címek gyors és kvantitatív átnézése után egy bővebb látkép körvonalazódik arról, hogy mit jelent a szöveggyártás vagy a fordítás az 1989 utáni romániai libertárius körökben. Ennek a betekintésnek a kereteit ki lehetne terjeszteni az 1989 előtti időszakokra is, de ez csak azután lehetséges, miután legalább néhány tucatnyi szöveget beszkeneltünk, átfuttattuk OCR-en, lektoráltunk és feltöltöttünk az *Anarchista Könyvtárba*, hogy láthassuk, van-e valami különleges, ami figyelemre méltó.

Az 1989 utáni időszakot illetően viszont ez a két archívum jól kiegészíti egymást: az *Anarhivara* az a több tucat anyag került fel, amelyek fizikailag is léteznek és be lettek szkennelve (vagy a zenét, videókat és digitális fényképeket tartalmazó CD-k esetében számítógépre lettek másolva) míg az *Anarchista*

Mert, és ismétlem, a legfontosabb dolog az, hogy mindent tudjunk, de az is, hogy mindent megkérdőjelezzünk.

C. Ganait
2023. január 3.

Fordítás: Dobrai Zsolt Levente

Ez nem csak az elméletről vagy a történelemről szól, hanem arról is, hogy számoljunk el egyéni és kollektív tapasztalatainkkal, reflektáljunk arra, hogy mi működött és mi nem, de arra is, hogy tapasztalataink alapján és egy antiautoritárius nézőpontból mit gondolunk, mi lenne „jobb” a város, a régió vagy a földrajzi térség számára, ahol vagyunk.

Gyakrabban kell vitákat kezdeményeznünk, ezekkel is hozzájárulva egy új tudatosság és magatartás megteremtéséhez, amelyet az anarchizmus és a mindent tudni és mindent megkérdőjelezni akarás inspirál. Egy olyan kritikai eszköztár, értékrend és elvek összességének megteremtéséhez, amely mindenki számára hozzáférhető tud lenni, amely mindannyiunk és a hozzánk tartozó közösségek igényeihez és képességeihez mértén változhat, és amelynek alkalmazása soha nem vezethet uralomhoz, diszkriminációhoz és a kizsákmányoláson és alávetettségén alapuló hierarchiákhoz. Sokkal inkább a felszabadulást, a nyitottságot, a méltóságteljesebb és tiszteleteljesebb egyéni és kollektív élet felkarolását készíti elő, teszi lehetővé.

És végül, de nem utolsósorban nem szabadna szem elől téveszteni a következő, igen egyszerű tényállást: ha az 1947 és 1989 között létezett volna valamilyen folytonosság, akkor ma minden bizonnyal egy sokkal látványosabb fejlődésen mennénk keresztül, amely talán közelebb állt volna más országok libertárius hagyományaihoz, vagy akár a helyi marxista hagyományokhoz. Tekintettel arra, hogy más földrajzi térségek hagyományai legalább 100 évesek. A helyi marxisták például több tucat és száz olyan történelmi, elméleti, irodalmi, gyakorlati könyvhöz férnek hozzá, amelyek megírása és románra fordítása évtizedek óta megállás nélkül (talán néhány kisebb szünettel) folyik.

De azzal dolgozunk, amink van, és talán jobb, hogy újrakezdjük azt, amit máshol csak folytatnak, és már meg sem kérdőjeleznek. Ezúttal jobb lenne, ha vigyáznánk a folytonosságra, ha vigyáznánk arra, hogy befogadjuk magunk közé azokat, akik fiatalabbak, akiknek friss elképzeléseik és ötleteik vannak, akiknek más konstruktív kritikájuk van, akiknek másfajta gyakorlatuk van.

Könyvtár oldalára azok a szövegek kerülnek, amelyek korábban már léteztek szerkeszthető digitális formátumban.

Úgy gondolom, hogy az így kialakulóban lévő összkép a haladás, a megtett lépések kilátásával kecsegtet. És ha ezeket megtettük, akkor a következő szintre lépünk, amely további lépéseket igényel. És így tovább. Így organikusan fejlődnek a dolgok.

Miért organikus ez a fejlődés? Azért, mert a libertárius hagyomány folytonosságának hiányában a mai Románia területén, ennek „megjelésétől” napjainkig, elsősorban az erősödő fasizmus, a királyi és az Antonescu-diktatúrák, valamint az úgynevezett kommunista rendszer miatt, azok az emberek, akik a régi rendszer végétől kezdve (újra)felfedezték ezeket az eszméket, nem rendelkeztek az anyagi tudástermelés „intézményeivel” (újságok, folyóiratok, könyvek, brosúrák stb.), sem a szellemi tudástermelés (eszmék, viták stb.), közegeivel amelyeket megismerés és ismeretterjesztés céljából használhattak volna.

Ennek logikus következménye volt, hogy amikor a történelmi feltételek ismét kedvezőek voltak, az anarchizmus látható mozgalomként született újjá. A közös múlthoz való tartozás, a jobb/biztonságosabb jelen és jövő, a tudás, kísérletezések a gyakorlatban stb. iránti igény mind természetes szükségletek, és az ezek kielégítésére irányuló vágy ugyanilyen természetes. Idővel egyes szükségletek kielégülnek, de mint ilyenek, hajthatatlanabb formában továbbra is fennmaradnak, folyamatosan újabb, specifikusabb szükségleteket teremtve, ugyancsak specifikus megoldásokkal. A szükségletek pedig megteremtik az „intézmények” kialakulásának kontextusát, amelyek a nekik való elégtétel eszközeivé válnak.

Intézmény alatt a következőket értem

1. vagy egy olyan **orgánomot**, amely lehet újság, folyóirat, művészeti kollektíva, kiadó, irodalmi kör, zenei vagy színházi csoport stb., amelynek sajátos hasznossága, hogy bármilyen módszert (anyagi, szellemi), formát (vizuális, auditív stb.), időt/teret célja elérése érdekében használ fel; az **o.** célja, hogy üzeneteket, eszméket, fogalmakat, gyakorlatokat termeljen ki bizonyos értékek és elvek mentén, és terjessze azokat a társadalomban;

2. vagy egy **szervezet**, amely lehet akciócsoport, kollektíva, frakció, szakszervezet, klub stb, amely egy közös értékrend vagy elvek szabad és kollektív felvállalásával, vagy valamely közvetlen szükségletből kiindulva jön létre; az **sz.** egy vagy több társadalmi, kulturális, politikai jellegű tevékenységet vagy közvetlen politikai akciót folytat a felvállalt elvek alapján, a rendelkezésére álló - saját vagy nem saját - tereket véve igénybe; ritkábban és kedvezőbb történelmi körülmények között léteznek olyan **sz.-k** is, amelyek alternatív/autonóm tereket tartanak fenn, amelyekben egy médium vagy egy másik **sz.** által végzett tevékenységeket lehet lebonyolítani; bizonyos kontextusokban az intézmények egyszerre lehetnek médiumok és **sz.-k** is, mint például egy kiadó, amelynek saját használatú és kezelésű termelőeszközei vannak, mind a termeléshez, mind a tároláshoz szükséges helyiség tekintetében, vagy egy színházi társulat, amely rendelkezik saját kellékekkel, a termelőeszközökkel és képességekkel, valamint egy teremmel, amelyet próbákhoz, nyilvános rendezvényekhez és a termeléshez, tároláshoz használ.

*

Egy ilyen „intézmény” létének első időszaka az 1870-es években kezdődött, és különböző intenzitással egészen az 1930-as évekig tartott. Ez az időszak nagymértékben az akkori Románia legtermékenyebb és legjelentősebb anarchista kiadója, Panait Muşoiu tevékenységével esik egybe, vagy az olyan militánsoknak a munkásságával, mint Iuliu Neagu-Negulescu. Ebben az időszakban több libertárius, anarcho-szindikalista, anarcho-kommunista stb. folyóirat is megjelent (*Răzvrătirea*, *Revista Ideei*, *Mișcarea socială*, *Vremuri Noi*, *Pagini Libere* stb.), és egyes városokban vitakörök, önképzőkörök és propagandacsoportok alakultak.

Arról az időszokról beszélünk, amikor számos klasszikus libertárius szöveget először kezdtek román nyelvre fordítani. Ez egy termékeny időszak volt, amelyben számos anarchista eszmével kapcsolatos könyvet, röpiratot, folyóiratot adtak ki és terjesztettek, valamint számos irodalmi vagy tudományt népszerűsítő szöveget is.

Eredetileg a családi könyvtárban vagy ismerősöknél találtunk rá, *A kisemmitettek*, *A sötétség balkeze* és *The word for world is forest* újra megjelentek a könyvesboltok polcain, új kiadásokban és újabb fordításokkal (például *Égi eszterga*, *Az illúziók városa*) együtt.

Ezen kötetek mellett ott vannak még a libertárius kiadókollektíváknál megjelent kötetek is, amelyek sajnos nem találhatóak meg a könyvesboltokban (és több korábbi kiadvány már a „pult alatt” sem). Meg kell említenünk még az új, romániai, baloldali és progresszív kiadók által megjelentetett kötetek fontosságát is. Ezekre mind szükségünk van, mind az egyéni és közös könyvtárainkban, hiszen fontos alkotóelemeivé lesznek a folyamatosan formálódó *ellenkultúránknak*.

*

Olyan időket élünk, amikor a szélsőjobboldal erősödőben van, és a szocialisták azon körei, amelyek etatista és autoritárius álláspontot képviselnek egyre hangosabbak, láthatóbbak miközben nosztalgiával néznek vissza a múltra, ezért úgy gondolom, itt az ideje, hogy a feminista és interszekcionális szövegek mellett jobban elköteleződjünk és több felelősséget vállaljunk azoknak az intézményeknek az építésében, amelyek antiautoritárius ismereteket és kultúrát termelnek, értve ezalatt mind a anarchista, mind a marxista csoportokat. Mert ezek, a radikális feminizmus és az interszekcionalizmus mellett, szélesebb rálátást nyújtanak arra, hogy mit is jelent valójában az antiautoritárius alternatíva.

felismerésben, hogy más szervezeti gyakorlatokra is szükség van (pl. olyanokra, amelyek több gondoskodással és odafigyeléssel járnak egyrészt önmagunkra, másrészt másokra nézve). Egyre többen kezdtek el elköteleződni konkrét ügyek mellett, mint amilyen például a román rasszizmus elleni küzdelme vagy a hátrányos helyzetűek lakhatási igazságossága.

Mindenesetre sok ember számára ez az időszak a legismertebb, mert megéltük, megtapasztaltuk, láttuk. Néha viszont hajlamosak vagyunk elfelejteni, hogy minden folyamat változásokon megy keresztül, azok a folyamatok is, amelyekben mi vagyunk benne és ezeket mi idézzük elő azokon a igazodásokon, változtatásokon keresztül, amelyeket kezdeményezünk.

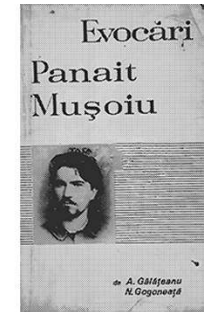
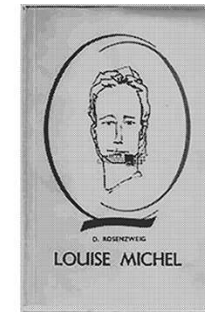
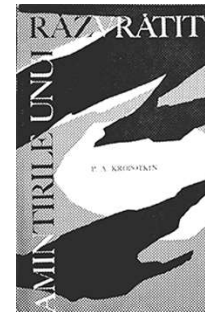
*

Igaz, olyan időket élünk, amikor már nem fordítanak le ugyanannyi, évi több tucat anarchista szöveget, mint eddig, valószínűleg ez azért van, mert az internethasználat és legalább egy másik nyelv ismerete időközben széleskörben elterjedt. Így sokan döntenek úgy, hogy közvetlenül az általuk ismert idegen nyelven olvasnak, vagy az egyre jobb teljesítményű fordítóprogramokat használják.

Ettől eltekintve örülnünk kell annak, hogy végre egyre több könyv jelenik meg (nem szocialista kiadóknál) a libertárius (vagy az általuk ihlette) eszméről. A Jean Préposiet által írt, 2006-ban román nyelven megjelent *Az anarchizmus története* kötetet csak 2018-ban követte egy újabb anarchista témájú kiadvány. Jaroszlavszkaja-Markon Eugénia könyvéről van szó, amely a Corint kiadónál jelent meg *O revoltată în Rusia bolșevică (Egy lázadó a bolsevik Oroszországban)* címen.

További kiadások, a megjelenés sorrendjében: Ruth Kinna, *Senki kormányása. Az anarchizmus elméle és gyakorlata* (2019), David Graeber, *Adósság. Az első 5000 év* (2020), Pjotr Kropotkin, *Kenyér és szabadság* (2022), David Graeber és David Wengrow, *A dolgok hajnala. Az emberiség új története* (2022).

Az 1990-es évek eleje óta állandóan jelenlétnek örvendenek a *fantasy*- és sci-fi-szerző Ursula Kroeber Le Guin könyvei, amelyek oly sokunk számára fontosak.

Természetesen ez az időszak megfelel a klasszikus „román” anarchizmus első három szakaszának, de azok az egyének és kollektívák, akik ezeknek a időszakoknak a részei voltak, úgy tudták kifejezni magukat, és láthatóvá válni, hogy ezeket az intézményeket saját maguk hozták létre. Ez az időszak egyben a romániai szocialista mozgalom növekedésének időszaka, ekkor megy végbe a „baloldali táborbontás” is, amikor a felek valamivel jobban körülhatárolt utat választottak maguknak: az autoritarizmust vagy antiautoritarizmust.

Tudomásunk szerint mind a mai napig léteztek ennek az országnak a területén kisebb nyomdák és a libertárius mozgalomhoz tartozó különféle kezdeményezések, de ezek vagy nem voltak számottevőek, vagy felszámolták őket a hatóságok. Mi több, a 19. században a Nyugatról az Orosz Birodalomba küldött nyomdagépek Románián keresztül haladtak át, de úgy tűnik, egyik sem „akart” hosszabb ideig itt maradni. Természetesen sokkal fontosabb céljuk és szerepük volt a cári birodalomban, ahol a narodnyikok, a nihilisták, a szocialisták és az anarchisták könyvekkel, sőt, gyakran fegyverrel a kezükben harcoltak az elnyomás ellen.

Általában egy ilyen nyomda a kiadás szempontjából nagyobb szabadságot jelent, valamint nagyobb biztonságot a kollektíva és a gyártás tekintetében. Természetesen, csökken a „cenzúra” vagy a nyomtatandó anyagra adott negatív válasz esélye. Ugyanilyen fontos, hogy a termelési költségek is csökkennek, ami pontosan azt jelenti, amit mindenki szeretne: több teret a propagandának, több terjeszhető anyagot. És ezek a terjesztések gyakran történtek postai úton havi/

éves előfizetések alapján, valamelyik szocialista kör/klub révén, ahol ilyen anyagokat lehetett találni, vagy népszerűsítő kampányokon keresztül.

Megfigyelhető, milyen előnyöket élveztek a két világháború közötti Romániában azok a baloldali lapok, amelyeknek szintén volt nyomdájuk. Nagyon sok területen tudtak fejlődni, az újságírástól a művészetekig, és a társadalom nagy része számára is relevánssá váltak, nemcsak a mainstream, hanem azok számára is, akik csak „kacérkodtak” néhány eszmével. Ezek az újságok kiindulópontot (vagy legalábbis kedvező környezetet) jelentettek sok olyan ember fejlődése és tanulása számára, akik jók voltak vagy később jókká lettek abban, amit csináltak.

Az 1930-as évek a végéhez közelednek. Beköszönt a királyi diktatúra, majd egy új világháború kitörése. A fasiszta és militarista csoportok sokasága megállíthatatlan. Iuliu Neagu-Negulescu 1940-ben meghal, négy évvel később Muşoiu szintén. Az utolsók között van a pacifista Eugen Relgis, aki 1947-ben elhagyja az országot.

*

Majd olyan évtizedek következtek, amelyek során - legalábbis ismereteink jelenlegi állása szerint - Romániában nem voltak olyan személyek, akik nyilvánosan vállalták volna libertárius nézeteiket. Olyanok viszont voltak, akik, miután kikerültek az országból, felfedezték az anarchizmust. Voltak a nyolcvanas évek fiataljai is, akik az első punk kazettákat hallgatták, és lassan magukra vették a „lookot”. Volt néhány próbálkozás arra is, hogy anarcho-szindikalista szálakon keresztül libertárius irodalmat küldjenek Franciaországból Romániába, de nem tudni, hogy volt-e valamilyen hatása. Tehát, az 1947 és 1989 közötti időszak nagyrészt rejtély marad, egy több változós ismeretlen terep.

Mégis, e „rejtélyteli” időszakban több olyan könyv is napvilágra került, állami kiadók jóvoltából, amelyeknek köze van az anarchizmushoz: D. Rosenzweig *Louis Michel* c. Írása (1967), Kropotkin *Egy lázadó emlékei* (1969), vagy A. Gălăţeanu és N. Gogoneaţă *Panait Muşoiu* (1970) kötete. Ez utóbbi az *Evocări* gyűjtemény része volt, amelyben M. Gh. Bujor Ştefan Gheorghiu şi epoca sa

feminista), akár a második világháború után kialakult államellenes áramlatokról (szituacionista internacionálé, primitivizmus stb.) van szó, szövegek tucatjait fordították le (hol jól, hol rosszul). A legtöbb esetben ezek az érintett kollektívák blogjain jelentek meg, de volt olyan eset is, amikor pamflet vagy könyv formájában jelentek meg, meglehetősen jó minőségben kinyomtatva, és ezek a legújabb punk és „művészi” fanzinok vagy anarchista magazinok mellett kerültek terjesztésre. Ezt a „robbanást” talán az internet elterjedése és az eredeti szövegek megjelenése a különböző weboldalakon is elősegítette (ami a *dial-upok* és *internetkávézók* éveiben nehezebben volt elképzelhető); valamint a Google Fordító, amely gyorsabban segített kiigazodni a nem ismert nyelvek világában, mint a több száz oldalas nyomtatott szótár, noha gyakran súlyos hibákat vétett.

2014-2015-től változott a helyzet. Ez nemcsak az akkori kontextussal függ össze (például azzal, hogy a 2012-2013-as utcai tüntetések jobboldali tüntetéské alakultak, amelyekből később jobboldali és szélsőjobboldali politikai erők nőttek ki), hanem a mozgalmon belüli változásokkal is, amely apránként, új kollektív terekkel és folyamatokkal bővült – de az elmúlt években felgyűlt csalódások is hatással voltak ezekre a változásokra.

Megjelennek az első szerkesztői kollektívák, és ezzel párhuzamosan egyre kevesebb más kollektíva dönt úgy, hogy következetesen ír vagy fordít, mivel más területekre kezdenek összpontosítani és szakosodni, amelyek ma is léteznek, és másfajta tudást termelnek (pl. a kertészkedés, az alapélelmek és készítmények termelése).

Lassan, de biztosan eltűnnek a (kifejezetten) libertárius újságok és magazinok. A keletkezett vákuumot a radikális feminizmus és az interszekcionalizmus új hulláma töltötte be, olyan áramlatok, amelyek lendületre kaptak, és gyakran az anarchizmussal is újra összefonódtak. Ami tök jó volt, hiszen szükség volt rá, és továbbra is szükség van rá. Ez az új hullám sok ember számára hozott változást, többek között a már politikailag aktívak számára is, valamint (kölcönös) nyitást teremtett a libertárius eszméken kívüli új emberek irányába/felől. Számos nélkülözhetetlen vitára is sor került, megerősítve bennünket abban a

Természetesen az emberek számos városból szerveződtek a megemlékező felvonulások alkalmából is (november 9.), részt vettek az antifasiszta (Noua Dreaptă/Új Jobboldal-ellenes) vagy háborúellenes (Irak) tüntetéseken, vagy az „Food not Bombs” akciókon. Ezek a rendezvények alkalmat adtak arra, hogy a gyakorlatba is átültessük a megvitatottakat, mindazt, amit olvastunk és tanulunk, illetve arra, hogy tájékoztató szórólapokat osztogassunk a járókelőknek.

Minden autonóm/alternatív tér, amely a ,90-es évek óta létezett (mint a régi idők legtöbb szocialista, anarchista, munkásmozgalmi klubja), a punk ütemekre történő bokajáték kulturális vetületéhez hozzátartozott egy helyi kollektíva által fenntartott könyvtár is. A punk és a könyvtárak sok éven át kéz a kézben jártak együtt (és ez ma is így van valamilyen formában), kiegészítették egymást. A helyi propagandatermékeken kívül a könyvtárak más nyelvű anyagokat is tartalmaztak, amelyeket az országból elköltözött és az ideiglenesen foglaltházakban élő elvtársak hoztak magukkal, amikor éppen hazlátogattak. Ami azt jelentette, hogy kézzel a kézre, térről a térre járó anyagállomány révén ezek a kis könyvtárak idővel valóságos gyűjteményekké és archívumokká lettek. Ezért nem meglepő, hogy az *Anarhiva* online gyűjteményébe elsőként azok az anyagok kerültek be, amelyek korábban vagy anarchista könyvtárakhoz, vagy egy-egy személyes gyűjteményhez tartoztak.

Lassan, de biztosan, különösen a 2008-as NATO-ellenes napok eseményeit követően kezdenek kialakulni olyan kollektívák, amelyek konkrét munkát vállalnak, és inkább a libertárius szövegek írására vagy fordítására összpontosítanak, legyen szó történelemről vagy elméletről, semmint a punk zenére és kultúrára (azaz koncertek, beszámolók, a szcénához kapcsolódó anyagok stb.). Ezen új kezdeményezések némelyike az akkori új generációhoz tartozott, nem összpontosult feltétlenül a nagyobb városokban.

Figyelembe véve az *Anarhiva* és a *Biblioteca Anarhistă* (az *Anarchista Könyvtár*) eddig archivált anyagát, úgy tűnik, hogy a 2008-2009 körül kezdődő és kb. 2015-ig tartó időszak az, amikor a legtöbb szöveg íródott és került lefordításra 1989 után. Akár a klasszikus anarchizmusról (szindikalista, kommunista,

című kötet (1968), valamint Stelian Neagoe Nicolae Codreanunak szentelt monográfiája (1970) is megjelent. Ștefan Gheorghiu szakszervezeti harcos volt, aki közelebb állt a munkásszervezetek forradalmi, sőt anarchista oldalához. Később úgy került vissza az államszocializmus ikonográfiájába, hogy éppen militantizmusának antiautoritárius dimenzióját hagyta figyelmen kívül.

A szocialista mozgalom korai időszakáról, az első szocialista kiadványokról, illetve Tudor Arghezi vagy Garabet Ibrăileanu (előbbi Mușoiu közeli barátja volt, utóbbi iskolatársa) személyéről is születtek tanulmányok különböző szakfolyóiratokban, amelyekben libertárius folyóiratok is feltűnnek, vagy az anarchista mozgalom alakjait is megemlíti. A szövegek hangvételeben viszont érezhető némi ódzkodás, amikor a személyek és folyóiratok némelyikének anarchista viszonyáról vagy jellegéről tesznek (ritkán) utalást. Néhány esetben, mint például a bolgár forradalmár és költő Hristo Botev esetében, aki hosszú évekig élt Brăilában és Bukarestben, nem lehetett elkerülni bakunyinista irányultságát. Természetesen az anarchizmus kritikáját a szerzőknek minimális ideológiai elővigyázatosságból kellett vállalniuk, így legtöbbször nem tudjuk beazonosítani valódi érzéseiket.

Az anarchisták irodalmi művek, színdarabok és az emlékiratok karaktereiként is megjelentek. Ez inkább Panait Musoiu esetében igaz, aki voltaképpen a szocialista mozgalom egyik vezető alakja volt; ő volt a *Kommunista Kiváltvány* és más marxista szövegek első román nyelvű fordítója is.

Talán érdemes itt megemlíteni Pierre-Joseph Proudhon 1987-ben románul megjelent, *Principiul artei și destinația ei socială* című könyvét.

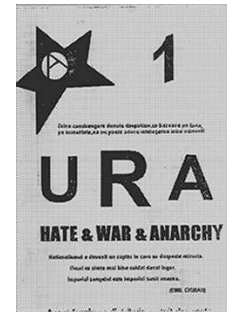
Eltekintve attól, hogy a fent említett szövegek a rendszer viszonylagos lazulásának időszakában jelentek meg, Ceaușescunak a Szovjetuniótól és a sztálinizmustól való eltávolodását követően, a történelmi vagy irodalmi tanulmányok is az anarchista militánsok ideológiai affiliációját rendszerint vagy „fiatalkori naivitásként”, vagy ideológiai tévelygésként mutatták be. Reprezentatív eset az, hogy az *Egy orosz forradalmár emlékiratai* román nyelvű előszavában a szerző elismeri Kropotkin politikai és szellemi jelentőségét, de az anarchizmus iránti

elköteleződését „hibának” tekinti; míg Iuliu Neagu-Negulescu esetében a militáns anarchista időszakát teljesen mellőzték.

Ezek a tények azonban sokkal „jobb” helyzetre utalnak, ahhoz a diskurzushoz képest, amely egészen a fellazulás időszakáig, Gheorghe Gheorghiu-Dej idején uralkodott, és ami mentén mindenütt azt állították, hogy a „jó” szocializmus, a materialista és tudományos szocializmus csakis az, amelyik keletről érkezik, az anarchizmus pedig ostobaság és nyugati naivítás, egyfajta „rossz” szocializmus, amelyet meg kell fékezni, mert nincs igazi forradalmi potenciálja, pusztán burzsoá individualizmus és így tovább. Tévhitek, ha figyelembe vesszük a történelmet, amely azt mutatja, hogy a Kelet és az ottani anarchisták (Mihail Bakunyin, Pjotr Kropotkin, Emma Goldman és Alexander Berkman, Nestor Mahno stb.) a kezdetektől fogva nagyon fontos szerepet játszottak a globális anarchizmus kialakulásában és fejlődésében. Továbbá ugyanezek az emberek az anarcho-kommunizmus követői voltak, amely az anarchizmusnak egy olyan formája, amely az egyén és a közösség összeegyeztetésére törekszik, egy olyan főáramú mozgalom, amelyhez azok tartoztak, akik Marxot vagy más, az ő gondolataihoz közel álló teoretikusokat olvastak. Az anarchizmus nem pusztán egy félreértett Max Stirnerről szól.

*

Az 1990-es évek a libertárius intézmények második (újra)születésének kezdetét jelentették. Az ebben az időszakban kialakult punk szcéna révén az információt közérthető nyelven kezdték el termelni és terjeszteni. Ez nagyrészt zine-ek, magazinok és szórólapok formájában jelent meg, amelyek a punk szcénát és ethoszt, a *DIY* gyakorlatokat, a feminizmust és az anarchizmust mutatják be. Rövid fordítások jelennek az anarchizmus klasszikusaitól is, mint Emma Goldman, Mihail Bakunyin és mások, szövegek a spanyol polgárháborúról, az antifasiszta harcokról stb. Végül 1997-ben jelent meg az első anarchizmusról szóló könyv egy nem szocialista kiadónál; George Crowder *Klasszikus anarchizmus: Godwin, Proudhon, Bakunin és Kropotkin politikai gondolkodása* (Antet Kiadó) című munkája. Mint az anarchizmus első történetét, amely

1989 után jelenik meg nálunk, minden bizonnyal kézzől kézre jár az érdeklődő körökben.

Kilenc évvel és sok zine-nel később megjelenik Jean Préposiet *Az anarchizmus története* (Sirius Kiadó). Hosszú évekig csak ez a két szöveg létezett román nyelven az anarcho-punk mozgalmon kívül, amelyhez hozzá lehetett férni. A másodikra két évvel megjelenése után találtam rá egy könyvesboltban, ez volt az első „komoly” könyvem az anarchizmusról. Egymás után végigjártam D. város összes könyvesboltját, és minden könyvesboltban abban a naiv hitben néztem át az összes kötetet, hogy több anarchizmusról szóló könyvet fogok találni. Csak ezt az egyet találtam, örültem, hogy legalább ez megadatott. Ezután az említett kötetet a legtöbb, az anarchizmus iránt érdeklődő ismerősömhöz is eljuttattam.

Azokban a városokban, ahol az anarcho-punk szcéna aktív volt, az ilyen zinek, szórólapok és röpiratok jelenléte mellett koncerteket és zenei fesztiválokat (és nem csak) szerveztek, amelyek jó alkalmat nyújtottak e szövegek és anyagok terjesztésére. Idővel ezek a városok (Craiova, Temesvár, Bukarest stb.) nagyon fontossá váltak, és egyre többen kezdték más városokban is elsajátítani a punk ethoszt, eszméit és *look*ját. Ha például Temesváron volt egy koncert, a környező városokból az emberek úgy szervezték meg soraikat, hogy csoportosan eljuthassanak a koncertre. Ez sok embernek lehetőséget adott arra, hogy megismerjen más embereket, helyeket és a libertárius világot is. Ugyanez érvényes rám és sok más emberre is, akik a mai napig jelen vannak a punk szcénán és/vagy az anarchista mozgalomban.